

Pia Kuusela-Opas och Mikael Reuter

Återvinningsord

Tidskriften Terminfo, som ges ut av Centralen för Teknisk Terminologi, publicerade i sitt sista nummer för 1989 en miniordlista över termer som hänför sig till det aktuella området återvinning. Ordlistan innehöll termer på flera språk och definitioner på finska, och visade samtidigt på begreppens inbördes förhållanden och begreppssystemets struktur. Framställningen här bygger i huvudsak på presentationen i Terminfo, men i fråga om vissa svenska termer skiljer sig vår lista från Terminfos på grund av nya uppgifter som vi har fått från Tekniska nomenklaturcentralen. Vi har också lagt till några termer som inte tas upp i Terminfos lista. Ordlistan har granskats av Tekniska nomenklaturcentralen.

Pia Kuusela-Opas är chefredaktör för Terminfo.

Återvinning och återanvändning

I takt med att miljöproblemen blir allt mer brännande, samtidigt som många ändliga råvaror hotar att ta slut, har frågan om återvinning fått ökad aktualitet. Den klassiska återvinningen av returpapper och returflaskor har fått sällskap av många nya former, och nu diskuteras bl.a. återvinning av plast.

Så småningom har också terminologin inom återvinningsområdet börjat stabilisera sig så mycket att man kan komma med klara rekommendationer. Det gäller inte minst själva ordet **återvinning** (fi. *kierrätys*, eng. *recovery*), som av någon anledning fortfarande tycks vara satt på undantag i Finland.

Återvinning är självfallet inte något nytt fenomen. I det gamla bondesamhället gavs potatisskalen och andra matrester åt grisen, och djurens spillning användes som gödsel på åkrarna. På dassen låg tidningar framme för återanvändning. Tyget från gamla kläder togs till vara, vändes och användes för att sy nya kläder, och när det var för slitet togs det i bruk som trasor.

I princip kan återvinningen delas in i dels **återanvändning** (i mer eller mindre oförändrad form; fi. *uudelleenkäyttö* eller *toistokäyttö*, eng. *reuse*), dels **materialåtervinning** (*uusiokäyttö*, *recycling*) och **energiutvinning** (*energiakäyttö*). En särskild form av återvinning är också **kompostering** (*kompostointi*),

som på sätt och vis innehåller element av både materialåtervinning och energiutvinning.

Ett typiskt exempel på återanvändning är att returflaskor tas till vara, diskas och fylls på igen — antingen av bryggeriet/fabriken eller av konsumenten själv. Också t.ex. loppmarknader och olika slag av bytesverksamhet leder till återanvändning.

Materialåtervinning innebär i sin tur att avfall eller produkter som tagits ur bruk används som råmaterial eller **returråvara** (*uusioraaka-aine*) vid tillverkning av nytt material eller nya produkter. Vanligen är det då fråga om en mer eller mindre fabriksmässig produktion, som när **returpapper** (*keräyspaperi*) används som råvara vid tillverkning av nytt papper, eller när gamla glasburkar och flaskor smälts ned och används för tillverkning av nytt glas.

Ibland är det inte så lätt att dra gränser mellan vad som kan betraktas som återanvändning och vad som bör ses som materialåtervinning. När man använder tidningar som omslagspapper och gamla undertröjor som trasor är det uppenbarligen fortfarande fråga om återanvändning, medan det sannolikt kan betraktas som materialåtervinning när man klipper tyg i remsor och väver mattor av det. Men en sådan härfin gränsdragning är knappast relevant i praktiken. Tvekar man är det bättre att använda den övergripande termen *återvinning*.

Däremot är det klart missvisande och oriktigt att använda *återanvändning* när det som avses otvetydigt är *materialåtervinning*. När Telebladet skriver om "återanvändning av gamla kataloger" får man i första hand för sig att det är fråga om att ta de gamla katalogerna till jobbet eller till landet för att använda dem ett år till. Och när det sägs att det samlas ca 3 000 ton "återanvändbart papper" undrar man hur detta papper skall användas. Det som det är fråga om är ju att det samlas 3 000 ton *returpapper* som kan *återvinnas*.

Energiutvinning är i första hand förbränning. Inte bara träavfall och papper kan brännas för att ge tillskott av energi, utan också t.ex. vanligt hushållsavfall. Också när det gäller att återvinna plast anses förbränning (med rening av rökgaserna) vara ett av huvudalternativen med tanke på det stora energiinnehållet i plast.

Det svåröversatta *uusio-*

På finska introducerades redan på 1970-talet termen *uusiopaperi* för "miljövänligt" papper gjort av en massa med returpapper som råmaterial (*uusiomassa*). Termen slog snabbt igenom som en populär beteckning på ett populärt fenomen, och återfinns numera bl.a. på kuvertflikar och Alkopåsar. Förleden *uusio-* har också spritt sig som beteckning för material eller produkter tillverkade av återvunnet material (*uusiomateriaali*, *uusiotuotteet*).

För *uusiopaperi* och *uusiomassa* har man i Finland försökt introducera de svenska termerna *återvinningspapper* och *återvinningsmassa*. Termen *återvinningspapper* rekommenderades också av Tekniska nomenklaturcentralen i en artikel i TNC-aktuellt 3/1988. Problemet är bara att termen inte har visat sig slå igenom. I Sverige talar branschfolket om *returfiberbaserat papper*, medan vanliga människor mest använder det något diffusa uttrycket *miljövänligt papper*.

I Finland används ofta *returpapper* felaktigt i den här betydelsen. Men returpapper (*keräyspaperi*) är något annat: det är sådant papper som samlas in för att användas som råmaterial för tillverkning av pappersmassa. Texten "Tillverkat av inhemskt returpapper" som man ibland ser på de gråbruna kuverten (om de alls har svensk text) är alltså missvisande: kuvertet tillverkas inte av returpapper utan av ett papper som i sin tur har tillverkats av returpapper. Minst lika illa är det förstås när det uppges att kuverten har tillverkats av "100 % inhemskt återanvänt papper". Man får för sig att kuverten vikts ihop av gammalt tidningspapper (eller kanske lösrivna blad ur gamla kataloger).

I samråd med Tekniska nomenklaturcentralen och experter från branschen har Svenska språkbyrån och Centralen för Teknisk Terminologi nu beslutat rekommendera **returfiber** för *uusiomassa* och **returfiberpapper** för *uusiopaperi*. Rekommendationen bygger på att **returfiber** (*uusiokuitu*) redan är en etablerad term inom pappersindustrin för fibermaterial som tidigare ingått i någon pappers- eller pappprodukt (motsatsen är **nyfiber**, fi. *ensiökuitu*). Termen **returfiber** förekommer för övrigt

redan i en finländsk standard från 1975. - Naturligtvis kan man i allmänspråket också mera oprecist tala om *miljövänligt papper*, men då skall man vara klar över att detta även kan avse andra slag av papper, t.ex. oblekt klorfritt papper.

I och med att man stannat för denna lösning för papprets vidkommande måste andra lösningar tillgripas när det gäller över-sättning av *uusio-* i andra sammanhang. I den mån det nödvändigtvis behövs termer för dessa begrepp rekommenderar vi för *uusiomateriaali återvunnet material* (med andra ord resultatet av materialåtervinning) och för *uusiotuote återvinningsprodukt* (det är ju inte i detta fall fråga om en återvunnen produkt, vilket närmast skulle uppfattas som detsamma som *återbruksprodukt*, utan om en produkt som är ett resultat av återvinning, dvs. tillverkad av återvunnet material).

När det gäller återvinning av glas har orden **returflaska** och **returglas** båda av tradition använts om flaskor som återförs till bryggeriet eller läskfabriken för ny påfyllning (*returglas* har också kunnat innefatta glasburkar som återanvänds kommersiellt). Det är därför inte lämpligt att i parallellitet med *returpapper* (och *returmetall*) använda *returglas* om sådant glas som samlas i glasigloor och liknande behållare för att senare användas som råvara för framställning av nytt glas. För detta har vi i stället redan tidigare rekommenderat uttrycket **glas för återvinning** (*keräyslasä*). I många sammanhang kan man naturligtvis också tala om **glasavfall**, i vissa fall också om **krossglas**.

En jämförelse mellan den svenska och den finska terminologin är intressant genom att den visar hur det i svenskan är förleden *retur* (och det begrepp som denna står för) som är etablerad och i viss mån produktiv, medan det i finskan är så att den nya förleden *uusio* har blivit produktiv. För svenskans *retur-* används alltså olika finska motsvarigheter (*keräys-*, *palautus-*, *uusio-*), och för finskans *uusio-* olika svenska motsvarigheter (*återvunnen*, *återvinnings-*, *returfiber-*, *retur-* eller i vissa fall omskrivningar).

Avfallsbehandling

För att avfall skall kunna återvinnas bör det **sorteras**, vilket bäst sker direkt i anslutning till uppkomstplatsen (**källsortering**, *esi-lajittelu*). En annan möjlighet är **separering** (*erottelu*) i samband med **avfallsbehandlingen** (*jätteen käsittely*). Genom separering urskiljs en eller flera komponenter ur avfallet med hjälp av skillnader i kemiska eller fysikaliska egenskaper.

Avfallsprodukter som skall användas som råmaterial måste vanligen genomgå **rening** (*siistaus*, *puhdistus*), varvid föroreningar och skadliga beståndsdelar tas bort. När det gäller returpapper är det då närmast fråga om **avfärgning**, dvs. avlägsnande av tryckfärg och andra färgämnen.

Ytterligare en fas i avfallsbehandlingen är **konvertering** (*muokkaus*), vilket innebär att avfallet omvandlas på ett sätt som medför ändring av materialets struktur eller sammansättning. Konverteringen kan vara ett led i omvandlingen till återvunnet material (t.ex. malning), men den kan också vara en form av slutbehandling (förbränning, komposterings).

Ordlista

Definitionerna i ordlistan följer i första hand TNCs Avfallsordlista och Pappersordlista, men är inte nödvändigtvis ordagrant desamma. Tilläggen bygger bl.a. på ordlistan i Terminfo, därifrån också de engelska termerna är tagna. Termer som inte återfinns i de andra ordlistorna har definierats i samråd med Tekniska nomenklaturcentralen och Centralen för Teknisk Terminologi.

Kursiverade termer i definitionerna återfinns som egna uppslagsord i ordlistan. Finska termer markerade med * är föreslagna finska motsvarigheter till termer i TNCs Avfallsordlista.

avfall

fi jäte
en waste

restprodukt som kasserats för att omhändertas och som därvid bedömts sakna bruksvärde som sådan

Avfall som omedelbart lämpar sig för *materialåtervinning* är t.ex. pappersavfall och glasavfall, delvis också metallskrot.

återvinning

fi kierrätys, kierrättäminen
en recovery

nyttiggörande av *avfall* och andra restprodukter

(i syfte att skona miljön och spara energi och pengar)

återanvändning, äv. återbruk

fi toistokäyttö, uudelleenkäyttö
en reuse

återvinning i befintligt skick genom utnyttjande av produktkvalitet

Produkterna kan t.ex. rengöras eller repareras och användas för sitt ursprungliga ändamål eller tas i bruk för annat ändamål.

materialåtervinning, äv. återutvinning

fi uusiokäyttö
en recycling

återvinning genom utnyttjande av materialkvalitet

Produkterna eller *avfallet* kan omvandlas helt eller delvis till ny råvara (*returråvara*) eller vidarebearbetas till liknande eller andra produkter än ursprungsmaterialet.

energiutvinning

fi energian talteenotto; energiakäyttö
en energy recovery

återvinning genom utvinning av energi, i första hand som förbränningsvärme

Den finska termen "energiakäyttö" svarar inte direkt mot definitionen

ovan, men utgör en bra parallell till "toistokäyttö" och "uusiokäyttö". Den mer direkta svenska motsvarigheten till "energiakäyttö" är "användning för energiproduktion".

avfallshantering

fi jätehuolto
en waste management

omhändertagande av *avfall* genom renhållning, *avfallsbehandling*, *avfallsdisponering* och *återvinning*

sortering

fi lajittelu
en sorting

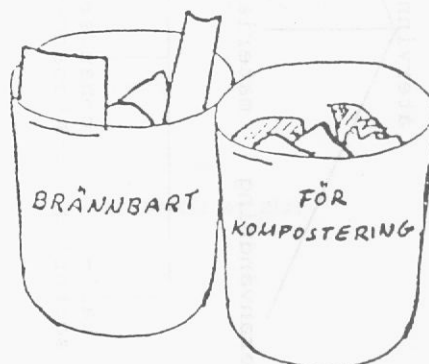
uppdelning av t.ex. *avfall* i olika sorter

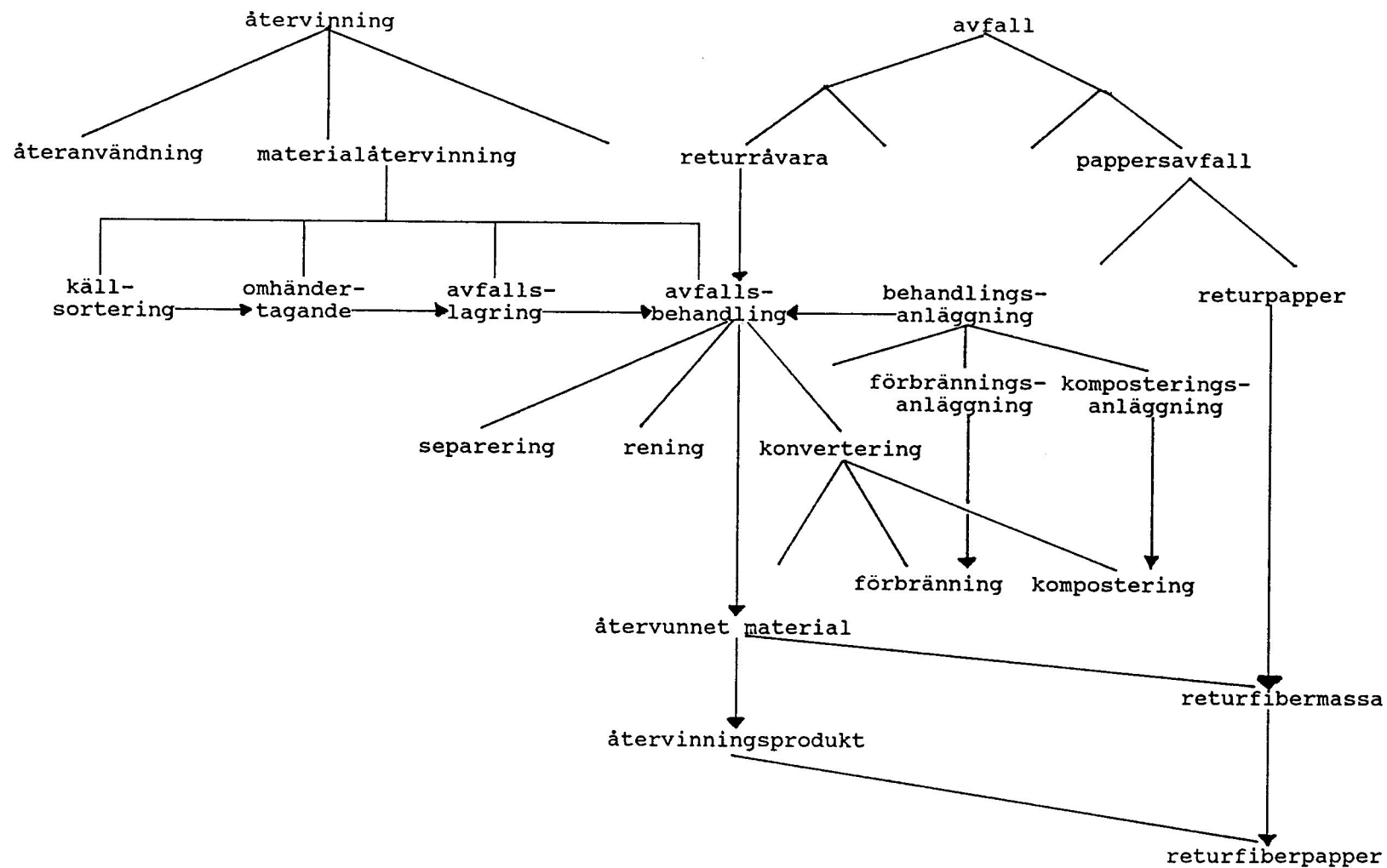
källsortering

fi esilajittelu
en pre-separation at source

sortering direkt i anslutning till uppkomstplatsen

Källsortering av hushållsavfall kan t.ex. innebära att man från början kastar papper och annat brännbart avfall i papperskorgen och komposterbart avfall och icke-brännbart avfall i skilda sophinkar.





avfallsbehandling

- fi jätteen käsittely
en waste treatment

åtgärder som medför ändring av egenskaper hos *avfall*

separering, separation

- fi erottelu
en separation

urskiljande av en eller flera komponenter eller faser ur t.ex. blandat *avfall* med hjälp av skillnader i kemiska eller fysikaliska egenskaper

avfärgning

- fi keräyspaperin siistaus, siistaus
en deinking

avlägsnande från *returpapper* av tryckfärg, färgämnen, fyllmedel och andra tillsatsmedel

konvertering

- fi muokkaus; äv. prosessointi
en processing

omvandling av *avfall* som medför ändring av materialets struktur eller sammansättning

Konvertering kan indelas i mekanisk, biologisk, kemisk och termisk konvertering. Exempel på konvertering är malning, kompostering, hydrolys och förbränning.

förnybar råvara

- fi uusiutuva raaka-aine

råvara som kan reproduceras i samma takt som den utnyttjas (jfr förnybar energikälla)

ändlig råvara, icke-förnybar råvara

- fi uusiutumaton raaka-aine

råvara som inte reproduceras i samma takt som den utnyttjas (jfr ändlig energikälla)

returprodukt

- fi kierrätystuote*
en salvage

restprodukt som tillvaratagits för återvinning

Returprodukt kan indelas i återbruksprodukt och returråvara.

återbruksprodukt

- fi toistokäyttötuote*

returprodukt som kan återanvändas som sådan

Återbruksprodukter är t.ex. *returflaskor* och gamla bildäck som används som fendrar vid en brygga.

returråvara

- fi uusioraaka-aine
en secondary raw material

returprodukt som genom *materialåtervinning* kan användas som råvara i en tillverkning

Returråvaror är t.ex. *returpapper*, lump, skrot och gamla däck som används i vägbeläggning.

returpapper

- fi keräyspaperi
en (waste paper)

returråvara som består av papper eller papp

returmetall

returråvara som består av metall

glas för återvinning

- fi keräyslasi
en recoverable glass

returråvara som består av glas

returflaska, returglas

fi palautuspullo, vaihtopullo
 en returnable bottle, deposit bottle

flaska som efter begagnandet återgår till bryggeri e.d. för rengöring och ny påfyllning (jfr *återbruksprodukt*)

Termen *returglas* kan även användas om annat returemballage av glas som är avsett att återanvändas.

återvunnet material

fi uusiomateriaali
 en recycled material

material framställt av *returråvara*

Ett exempel på återvunnet material är *returfibermassa*.

returfibermassa

fi uusiomassa
 en recycled fibre pulp

massa framställd av *returpapper*

återvinningsprodukt

fi uusiotuote
 en recycled product

produkt tillverkad av *återvunnet material*
 T.ex. *returfiberpapper* och trasmattor är återvinningsprodukter.

returfiberpapper, returfiberbaserat papper
 hellre än: **miljövänligt papper, återvinningspapper**

fi uusiopaperi
 en recycled fibre paper, recycled paper

papper tillverkat av *returfibermassa*

